

مقاله مروری

مقایسه‌ی تطبیقی معیارهای هنجاری و ناهنجاری شخصیت از دیدگاه متون تخصصی علوم رفتاری و مکتب اسلام

سید محمود طباطبائی^{۱*}؛ سید محمدعلی طباطبائی^۲

۱. مرکز تحقیقات اخلاق و تاریخ پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران

۲. دندانپزشک، یزد، ایران.

دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۸/۳، پذیرش مقاله: ۱۳۹۰/۱۰/۵

چکیده

زمینه و هدف: متون تخصصی روانپزشکی، روانشناسی و علوم رفتاری درباره‌ی ویژگی‌های شخصیت هنجار و ناهنجار، با استناد به اظهارات نظریه پردازان علوم رفتاری معاصر، معیارهای متعدد و گوناگونی را مطرح کرده‌اند که در حال حاضر در مراکز آموزشی و پژوهشی مورد استفاده قرار گرفته و براساس آنها، اقدامات تشخیصی و درمانی بعمل می‌آید.

روش بررسی: در این پژوهش، معیارهای مرتبط با تعریف شخصیت‌های هنجار و ناهنجار از متون تخصصی روانشناسی و روانپزشکی و همچنین از متون اصیل و معتبر اسلامی، استخراج شده، پس از مقایسه تطبیقی و تحلیل آنها، نتیجه‌گیری بعمل آمده است.

یافته‌ها: از آنجا که نظریه پردازان و مکاتب یاد شده، برای انسان علاوه بر بعد زیستی، ابعاد روانی، اجتماعی و معنوی قائلند باید برای هر گروه از نژادها، اقوام، ملل، جوامع و فرهنگ‌های مختلف، معیار سنجشی مستقلی که متناسب با آزمودنی همان گروه استدر نظر گرفت تا هر فرد انسانی با توجه به جامعه‌ای که در آن رشد کرده، شخصیتش شکل گرفته، متناسب با شرایط ویژه خود، ارزیابی شود. بنابراین معیارهای مطرح شده در متون تخصصی که برای تشخیص هنجاری و ناهنجاری شخصیت بکار می‌روند، نمی‌توانند به عنوان تنها معیار و فصل الخطاب برای تشخیص قطعی شخصیت بکار روند.

نتیجه‌گیری: معیارهای مستخرج از متون اسلامی در ارتباط با هنجاری و ناهنجاری شخصیت، علاوه بر جامعیت و توجه به جزئیات، از ادبیاتی استفاده کرده‌اند که مفاهیم عینی و انتزاعی فراگیری را در کوتاه‌ترین عبارات و رساترین بیان، به گونه‌ای آورده‌اند که مخاطب از هر سطح تحصیلات، معلومات و طبقه‌ای که باشد، می‌تواند بطور آشکار و غیر قابل انکاری، برتری آنها را بر معیارهای سایر مکاتب، درک نموده و بپذیرد.

کلید واژه‌ها: شخصیت هنجار، شخصیت ناهنجار، مکتب اسلام، روانشناسی، روانپزشکی.

مقدمه

دقیقی که بتواند انسان را در همه ابعاد یاد شده - بویژه ابعاد اجتماعی و معنوی - بسنجد، وجود ندارد، باید برای هر گروه از نژادها، اقوام، ملل، جوامع و فرهنگ‌های مختلف، معیارها و ابزارهای سنجش اختصاصی مستقلی که متناسب با آزمودنی معین و مشخصی است، ارائه کرد زیرا هر فرد انسانی با توجه به جامعه و فرهنگی که در آن زاده شده، رشد کرده، شخصیتش شکل گرفته و معنویاتی که نظام باورهای او را بوجود آورده‌اند، جهان بینی و قضاوت خاصی پیدا می‌کند که با دیگران، تفاوت‌های بنیادی خواهد داشت.

موضوع پژوهش و بحث: مکاتب روانشناسی و روانپزشکی معاصر، درباره تعریف دقیق و قطعی بهنجار و ناهنجار اتفاق نظر ندارند زیرا معتقدند که:

الف - بهنجاری مطلق، همچون یک معادله ریاضی یا فرمول شیمی، قابل تعریف نبوده، قابل وصول نیست و بنابراین نمی‌توان برای آن، حتی یک مصداق هم معرفی کرد [۵، ۴ و ۳].

متون تخصصی روانپزشکی، روانشناسی و علوم رفتاری درباره‌ی ویژگی‌های شخصیت هنجار و ناهنجار، با استناد به اظهارات نظریه پردازان علوم رفتاری معاصر معیارهای متعدد و گوناگونی را مطرح کرده‌اند که در حال حاضر در مراکز آموزشی و پژوهشی مورد استفاده قرار گرفته و براساس آنها، اقدامات تشخیصی و درمانی بعمل می‌آید. از آنجا که اغلب نظریه پردازان و مکاتب یاد شده، اتفاق نظر دارند که انسان، موجودی است با ابعاد زیستی - روانی - اجتماعی و معنوی [۲ و ۱] و Biopsychosociospritual و ابزار سنجش یکسان، مطلق و

*نویسنده مسؤول:

نشانی کامل پستی: تهران، بلوار کشاورز، خیابان ۱۶ آذر، پلاک ۲۳، طبقه ۴. شماره تماس: ۶۶۴۱۹۱۶۱

Email: smtabataba_md@yahoo.com

- ب - بین بهنجار و نابهنجار، مرز واضحی همچون «سیم خاردار» وجود ندارد.
- ج - ممکن است رفتار، عملکرد یا عقیده‌ای در یک جامعه یا موقعیت، بهنجار تشخیص داده شود، در حالی که همان مورد، در شرایطی دیگر، نابهنجار تعریف می‌شود [۳ و ۶]. بنا براین، معیارهای ارائه شده از سوی نظریه پردازان علوم رفتاری را نمی‌توان بطور مطلق، همه جا و در هر زمان برای سنجش شخصیت و تمایز هنجار از ناهنجار بکار برد و باید پس از بررسی تخصصی همه جانبه بویژه با در نظر گرفتن معیارهای خانوادگی، اجتماعی و فرهنگی، به قضاوت در باره هنجار بودن یا ناهنجار بودن یک شخصیت خاص، پرداخت. به همین منظور، منابع معتبر روانشناسی، روانپزشکی و علوم رفتاری را بازخوانی می‌کنیم:

دیدگاه مؤلفین در سنامه های روانپزشکی

۱- سازمان بهداشت جهانی (WHO) بهنجاری Normality را سلامت کامل جسمی، روانی و اجتماعی می‌داند. همچنین گفته اند که سلامت یعنی نداشتن علائم اختلالات روانی و شخص سالم کسی است که به نحو معقولی، عاری از درد، ناراحتی و ناتوانی باشد.

۲- سلامت روانی عبارتست از: داشتن کارکردهای روانی موفق در زمینه تفکر، خلق و رفتار که منجر به فعالیت های ثمربخش، روابط ارضاء کننده با دیگران و توانایی انطباق با تغییر و مدارا با ناملایمات می‌شود.

۳- افراد بهنجار از نظر روانی کسانی هستند که با خود و محیط اطرافشان هماهنگ و سازگار هستند و با مقتضیات فرهنگی یا قوانین اجتماع خود، هماهنگی پیدا می‌کنند. این افراد ممکن است واجد انحراف طبی یا بیماری باشند ولی تا هنگامی که بیماری مزبور، استدلال، قضاوت، توانائی هوشی و توانائی سازگاری شخصی و اجتماعی آنها را مختل نکرده است، از نظر روانی، سالم یا بهنجار محسوب می‌شوند.

۴- اختلال روانی، سندرم یا الگوی روان شناختی یا رفتاری است که با ناراحتی (مانند یک علامت دردناک) یا افزایش قابل توجه خطر مرگ، رنج، درد، ناتوانی یا از دست رفتن چشمگیر آزادی عمل همراه باشد. این سندرم یا الگو، نباید صرفاً واکنش های قابل انتظار و مورد قبول فرهنگ جامعه در برابر روایات خاصی نظیر مرگ عزیزان باشد [۳].

برخی از ویژگی های بهنجاری و ناهنجاری شخصیت در متون اسلامی

الف - افراد بهنجار [۱۴ - ۱۲]:

- ۱- دارای اندیشه و گفتار منطقی و در پی کسب دانش و معرفت سودمند می‌باشند.
- ۲- در قانون مدارینبرومند، دور اندیش، آینده نگر، نرمخو و لغزش هایشان، اندک و ناچیز است.
- ۳- فروتنی می‌کنند، هرگونه تشویق و پاداشی را همواره به خاطر می‌سپارند و هشدارها را هرگز فراموش نمی‌کنند.
- ۴- قدرت زیادی برای رویارویی با مشکلات زندگی را دارند و به گونه‌ای عمل می‌کنند که گویی در رفاه هستند، کارهای دشوار را به خوبی تحمل می‌کنند.

دیدگاه برخی از نظریه پردازان و بنیانگذاران مشهور مکاتب روانشناسی

۱ - به عقیده اتورانک: بهنجاری عبارتست از توانایی زندگی کردن بدون داشتن احساس گناه یا اضطراب و قبول مسئولیت برای اعمال خود.

۲ - به گفته ملانی کلاین: بهنجاری عبارتست از داشتن منش قوی، توانایی مدارا با هیجانات متضاد، توانایی احساس لذت بدون تعارض و توانایی دوست داشتن.

۳ - به نظر آل کیوبی: بهنجاری عبارتست از توانایی آموختن به کمک تجربه، انعطاف پذیری و سازگاری با محیط متغیر.

در هریک از تعاریف فوق، کلی گوئی هایی وجود دارد که ارزش «نمادی» آنها بیش از «کاربردی» است و هیچ یک از آنها نمی‌تواند تعریفی «جامع و مانع» برای بهنجاری بشمار آید. به عنوان مثال: آیا نداشتن احساس گناه می‌تواند همواره صفت مثبت و سازنده‌ای بشمار آید؟ آیا شخصیت های ضد اجتماع که هیچ گاه احساس گناه و اضطرابی برای اعمال نادرست خود نداشته، به ارتکاب اعمال بزهکارانه خود می‌بالند، افراد بهنجاری بشمار می‌آیند؟

همچنین: آیا احساس برخوردار بودن از منش قوی و توانایی لذت بردن بدون تعارض که در افراد مبتلا به سیدائی Mania دیده می‌شود [۷ و ۳]، ویژگی‌های مثبتی هستند؟

دیدگاه نویسندگان متون روانشناسی که ارزش کاربردی در کارهای بالینی پیدا کرده اند

برخی از نویسندگان متون روانشناسی، اقدام به ارائه تعاریف عملیاتی برای شخصیت هنجار و ناهنجار به منظور استفاده از آنها در کارهای بالینی کرده‌اند. خلاصه‌ای از آنچه آورده اند، به شرح زیر است:

- الف - معیارهای بهنجاری:
- a- داشتن نگرش مثبت نسبت به خود
  - b- توانائی برقرار کردن روابط معقول، سالم و محبت آمیز با دیگران
  - c- احساس خود مختاری همراه با توانائی کنترل ارادی رفتارها
  - d- داشتن ادراک درست و همخوان با واقعیت
  - e- داشتن عزت نفس معقول و توانائی پذیرش دیگران

الگوهای ناهنجاری و ضد اخلاقی شناخته می شوند، در اینجا ذکر کنیم:

الف - ویژگی های خود شکوفایان به عنوان برترین الگوهای هنجار از دیدگاه مازلو: مهمترین ویژگی های برخی از شخصیت های برجسته تاریخ معاصر که به عنوان «افراد خود شکوفا»، شناسائی شده اند عبارتند از [۱۰]:

۱- توانائی درک درست واقعیت ها ، نگرش عینی به زندگی و تحمل شرایط مبهم

۲- قبول کردن خود و دیگران به همان صورت واقعی که هستند و عملکرد مبتنی بر صداقت بجای تظاهر و فریبکاری

۳- مسأله مداری و احتراز از خود مداری، قدرت بالا در خلاقیت و لذت بردن عمیق از تجارب اساسی زندگی

۴- علاقمند بودن به شادکامی انسان ها

۵- تمایل به آزمودن شیوه های جدید به جای توسل به راه های راحت و امن

۶- آمادگی برای تحمل بی اعتنائی دیگران در شرایطی که آن عقاید، دور از حقیقت و واقعیت هستند.

۷- مسؤلیت پذیری و سخت کوشی در اجرای تصمیم ها

۸- شناسائی مکانیسم های دفاعی ناهنجار خویش و داشتن شهامت برای احتراز از آنها
برای کسانی که با فرهنگ غنی و پر بار دین مبین اسلام آشنا هستند، آشکار است که همه ویژگی های فوق - و خیلی بیشتر از آنها - در متون اسلامی به خوبی و واضح معرفی و مطرح شده اند. به عنوان مثال:

در ارتباط با «توانائی درک درست واقعیت ها»، «مسأله مداری و احتراز از خودمداری» و «علاقه مند بودن به شادکامی انسان ها» که توسط مازلو مطرح شده اند، در آموزش های اسلامی آمده است: «داشتن اندیشه، گفتار و کردار منطقی، قدرت زیاد برای روبروئی با مشکلات، عمل کرد مطلوب و پسندیده در شرایط دشوار، انجام هرچه بیشتر کارهای پسندیده وعدم بزرگنمایی آنها، رساندن آسایش و رفاه به مردم همراه با نیکی کردن و برخورد آرام و ملایم، بخشیدن دشمنان خود و کسانی که ستمی کرده اند. خودداری از ناسزاگوئی و برچسب زدن یا آسیب زدن به دیگران وعدم شادمانی از بدبختی مردم»

ب - اصول ماکیاولی به عنوان الگوهای ناهنجاری و ضد اخلاقی [۱۶ و ۱۵]:

- ۱ - فقط در پی منافع و علائق خویش باش
- ۲ - هیچکس را جز خود، محترم شمار
- ۳ - بدی کن ولی چنان بنمای که قصد نیکی داری
- ۴ - طماع باش و در جمع مال بکوش
- ۵ - خسیس باش
- ۶ - خشن و بی رحم باش
- ۷ - تا فرصت میبایی در پی فریب و نیرنگ باش
- ۸ - دشمنان را از میان بردار و در صورت لزوم به دوستان هم رحم مکن
- ۹ - در رفتار با مردم زورگویی را بر نرمش برتری ده

۵- در برخورد با دیگران، آرام و ملایم هستند و از ناسزا گویی و برچسب زدن به دیگران خودداری میکنند، پاکدامن و کم توقع هستند، به هنگام خشم، خویشتن دارند.

۶- به کارهای نیک اندکی که انجام می دهند، بسنده نمی کنند و کارهای نیک زیاد یا بزرگ خود را، بیش از اندازه جلوه نمی دهند.

۷- مردم، هیچگونه شرارتی از آنان نمی بینند، از آزار آنان در امانند، جز نیکی، از آنان انتظاری ندارند و در پرتو آنان به آسایش و رفاه می رسند.

۸- از گرفتاری و بدبختی دیگران شاد نمی شوند.

۹- کسی را که به آنان ستم کرده، می بخشند و به دشمن خود هم ستم نمی کنند.

۱۰- امانت دارند و هیچگاه خیانت نمی کنند.

۱۱- به هنگام توانگری، میانه رو، و به هنگام تهیدستی، آراسته و شرافتمندند.

۱۲- هرگاه کسی آنانرا ستایش کند، از بیم گرفتار شدن به دام خودبینی، می گویند:

من خود را بهتر می شناسم و خدای من، مرا بهتر از خودم می شناسد، خدایا مرا ببخش و از آنچه دیگران شناخته اند بهتر کن و لغزش های مرا که دیگران نمی دانند، بیامرز.

ب - افراد نابهنجار [۱۴ و ۱۳ و ۱۲]:

۱ - گمراهند و گمراه کننده و دیگران را به خطاکاری تشویق می کنند.

۲- منش یکسانی ندارند و به رنگ های گوناگون ظاهر می شوند.

۳- پنهانی حرکت می کنند، از بیراهه ها می گذرند و در هر راهی، قربانی بجای می گذارند.

۴- گفتارشان به ظاهر درمان است اما کردارشان، دردی است بی درمان

۵ - بر رفاه و آسایش مردم، حسد می ورزند و بر بدبختی و گرفتاری های مردم می افزایند.

۶- در داروی، آزاره راست منحرف شده و برای هر دلیل قانع کننده و درستی، شبهه ای می آورند.

۷- برای هر زنده ای، قاتلی در آستین دارند.

۸- با تظاهربه نامیدی، راه را برای رسیدن به آرزوهای خود هموار میکنند.

۹- بازار خود را گرم می کنند تا کالای خویش را بفروشند.

۱۰- فریبکارند و دیگران را به تنگنا و بن بست می کشانند.

۱۱- یاوران شیطانند (اهریمن صفت)

۱۲- زبانه های آتش جهنمند (آتش افروزند)

بحث تکمیلی

پس از گفتگو درباره معیارهای شخصیت هنجار و ناهنجار، برای هرچه بهتر شناختن معیارهای هنجار، شایسته است ویژگی های «خود شکوفایان» را که توسط آبراهام مازلو به عنوان برترین الگوهای هنجاری مطرح شده اند، و همچنین برای شناسائی بیشتر ویژگی های ناهنجار، اصول ماکیاولی را که غالباً به عنوان

جدول ۱- مقایسه معیارهای شخصت هنجار در متون اسلامی و متون تخصصی روانشناسی و روانپزشکی

متون تخصصی علوم رفتاری	متون اسلامی
برخورداری از سلامت اندیشه، قضاوت، استدلال، خلق و رفتار	داشتن اندیشه، گفتار و کردار منطقی، به خاطر داشتن پاداش ها و هشدارها، دوری گزینی یا نزدیک شدن معقول و بدون ارتباط با نیرنگ و فریب، عدم توسل به شیوه های نادرست و خلاف برای جلب نظر دوستان و آشنایان(الف)،
داشتن عزت نفس معقول و منش نیرومند، مولد و سازنده	قدرت زیاد برای رویارویی با مشکلات، عمل کرد مطلوب و پسندیده در شرایط دشوار، انجام هرچه بیشتر کارهای پسندیده و عدم بزرگنمایی آنها، فروتنی، پاکدامنی، کم توقع بودن، دوری از جلب ستایش دیگران و موثر نبودن ستایش ها در شخصیت آنان(ب)
توانائی درک واقعیت ها و مدارا یا انعطاف پذیری نسبت به هیجانات متضاد و عوامل محیطی متغیر	انعطاف پذیری در اخلاق و رفتار، قدرت خویشتن داری در هنگام خشم، میانه روی در هنگام توانگری و آراستگی در هنگام تهیدستی(ج)
توانائی پندگرفتن و آموختن از تجربه های زندگی	دور اندیشی، آینده نگری و آزمند بودن در کسب دانش، معرفت و اطلاعات سودمند(د)
احساس خودمختاری همراه با قبول مسئولیت برای اعمال خود	قانون مدار و اصرار بر پایبندی به قانون، لغزش های اندک و ناچیز، امانت داری و احتراز از خیانت(ه)
توانائی دوست داشتن و پذیرش دیگران	رساندن آسایش و رفاه به مردم همراه با نیکی کردن و برخورد آرام و ملایم، بخشیدن دشمنان خود و کسانی که به وی ستم کرده اند. خودداری از ناسزاگویی و برچسب زدن یا آسیب زدن به دیگران، شاد نشدن از بدبختی مردم(و)،
توانائی زندگی کردن و لذت بردن بدون احساس اضطراب، تعارض و گناه	ولا تهنوا ولا تحزنوا و اتمم الاعلون ان کنتم مومنین(ز) احساس خودکم بینی و حقارت نداشته باشید، غمگین و افسرده نشوید، اگر به ایدئولوژی و راه خود، ایمان دارید، در برترین جایگاه خواهید بود الا بذکر الله تطمئن القلوب(ح) همانا با یاد و نام خدا، آرامش دلها بدست می آید
نداشتن بیماری روانی یا بیماری جسمی موثر بر سلامت روانی	العقل السليم في الجسم السليم اندیشه سالم در بدن سالم شکوفا خواهد شد

پاورقی های جدول شماره (۱) که عمدتاً از خطبه ۱۹۳ نهج البلاغه اقتباس شده اند:

- (الف) منطقهم الصواب، لا یضیع مالمستحفظ ولا ینسی ما ذکر، بعده عن تباعد عنه زهد و نراهه و دنوه ممن دنا منه لین و رحمه، لیس تباعده بکبر و عظمه ولا دنوه بمکر و خدیعه
- (ب) نزلت انفسهم منهم فی البلاء کالتی نزلت فی الرخاء، لا یرضون من اعمالهم الا القلیل و لا یرضون الا القلیل، مشیهم التواضع، قانعه نفسه، اذا زکی احد منهم خاف مما یقال له، حاجاتهم خفیفة و انفسهم عقیفة
- (ج) قصد فی غنی، تجمل فی فاقه و صبر فی شدة، فی المکاره صبور و فی الرخاء شکور، مکظوم غیظه، یعفو عن ظلمه و یعطی من حرمة
- (د) صبروا ایاماً قصیره اعقتبهم راحة طویلة، حرص فی علم، وقفوا اسماعهم علی العلم النافع لهم، قریب امله
- (ه) قوه فی دین، حزم فی لین، ایمان فی یقین، قلیل زلله، الشر منه مامون
- (و) الناس منه فی راحة، اراح الناس من نفسه، شرورهم مامونه، یعفو عن ظلمه، لا یشمت بالمصائب، الخیر منه مامول، لا ینابز باللقاب
- (ز) سوره آل عمران، آیه ۱۳۹
- (ح) سوره رعد، آیه ۲۸

۱۰- به هیچ چیز، جز جنگ و درگیری میندیش در رابطه با موارد فوق هم فرهنگ پر بار و استوار اسلامی، معیارهای متعدد دقیقی برای شناسائی شخصیت ناهنجار ارائه کرده که خلاصه‌ی از مهمترین آنها از نظر مقایسه تطبیقی با اصول ماکیاولی عبارتند از: «گمراهند و گمراه کننده، فریبکارند و مردم را به بن بست می کشانند، برای شکستن شخصیت و

۱۰- به هیچ چیز، جز جنگ و درگیری میندیش در رابطه با موارد فوق هم فرهنگ پر بار و استوار اسلامی، معیارهای متعدد دقیقی برای شناسائی شخصیت ناهنجار ارائه کرده که خلاصه‌ی از مهمترین آنها از نظر مقایسه تطبیقی با اصول ماکیاولی عبارتند از: «گمراهند و گمراه کننده، فریبکارند و مردم را به بن بست می کشانند، برای شکستن شخصیت و

جدول ۲ - مقایسه معیارهای شخصیت ناهنجار در متون اسلامی، منابع تخصصی روانشناسی و روانپزشکی و مکتب ماکیاولی

مکتب ماکیاولی	متون تخصصی علوم رفتاری	متون اسلامی
فقط در پی منافع و علائق خویش باش و هیچکس را جز خود، محترم مشمار	ناسازگاری آشکار در امور معمولی و همیشگی	۱ بر رفاه و آسایش مردم، حسد می ورزند و بر بدبختی و گرفتاری های مردم می افزایند.
بدی کن ولی چنان بنماید که قصد نیکی داری تا فرصت مییابی در پی فریب و نیرنگ باش	نامعقول و غیرقابل پیش بینی بودن عملکردها همراه با فقدان کنترل و اختلاف آشکار با نرم های جامعه	۲ منش یکسانی ندارند و به رنگ های گوناگون ظاهر می شوند.
خشن و بی رحم باش، دشمنان را از میان بردار و در صورت لزوم به دوستان هم رحم مکن - به هیچ چیز، جز جنگ و درگیری میندیش	تخلف آشکار از معیارهای اخلاقی، شخصیتی و آرمانی مورد انتظار	۳ برای شکستن دیگران از هر نیرو و پناهگاهی استفاده می کنند. برای هر زنده ای، قاتلی در آستین دارند. خطاکارند و به خطاکاری تشویق می کنند.

و شادکامی همه مردم باشد. این گونه سخن گفتن، تنها زینده برترین معلم های بشریت یعنی انبیاء و اولیاء الله سلام الله علیهم اجمعین است که رسالتشان هدایت بشر در طول تاریخ - از ازل تا ابد - به سوی شاهراه سعادت دنیوی و اخروی است و همین شیوه هدایتی اسلام است که توانست از گروهی بادیه نشین بیگانه با فرهنگ و تمدن که در گوشه ای مهجور زندگی می کردند، رادمردانی تربیت کند که در طی چند دهه اندک، قلمرو بزرگترین امپراطوری های جهان را تسخیر کرده، خورشید علم و معرفت منبعث از وحی الهی را که همه علوم را شامل می شد، به همه نسل های انسانی در گستره تاریخ بتاباند.

در همین رابطه، باید یادآور شد که تعریف شخصیت هنجار و ناهنجار و ارائه معیارهای دقیق کاربردی برای شناسائی هر کدام، نه تنها در کتاب های معتبر علوم تربیتی [۱۷] و شاخه های مختلف علوم انسانی مکتب اسلام به تفصیل بیان شده اند [۱۸]، بلکه در کتاب های طبی اطبای برجسته مسلمان همچون علی بن ربن طبری [۱۹]، محمدبن زکریای رازی [۲۰ - ۲۲]، ابوعلی سینا [۲۳] و نظائرشان در بحث های مستقل یا تحت عناوین بهداشت و سلامت روان و بیماری های روانی مطرح و بیان شده اند و برای پژوهشگران، زمینه بسیار مساعدی برای تحقیق در این موارد وجود دارد.

روی هم رفته باید قبول و اعتراف کرد که اسلام، خود مکتب مستقلى است و در امور تربیتی و رساندن انسان به عالی ترین درجات کمال و جمال معنوی و نفسانی، به اندازه ای غنی، پر بار و استوار است که اگر گوهرهای نهفته آن شناسائی، استخراج و بصورت روزآمد ارائه شوند، پاسخگوی نیازهای جامعه در هر زمان و مکان و در هر مقطع از تاریخ بشر خواهند بود. به امید آنکه اندیشمندان و دانشمندان با احساس مسئولیت و تعهد، به تحقق این امر مهم بپردازند و جامعه اسلامی را از نیازمندی به مکاتب شرق و غرب، برهانند.

پاسخگوی نیازهای جامعه در هر زمان و مکان و در هر مقطع از تاریخ بشر خواهند بود. به امید آنکه اندیشمندان و دانشمندان با احساس مسئولیت و تعهد، به تحقق این امر مهم بپردازند و جامعه اسلامی را از نیازمندی به مکاتب شرق و غرب، برهانند.

حریم دیگران از هر نیرو و پناهگاهی استفاده می کنند، اندیشه ای بیمار اما ظاهری آراسته دارند، پنهانی حرکت می کنند، از بیراهه ها می گذرند، در هر مسیری، قربانی بجای می گذارند و برای هر زنده ای، قاتلی در آستین دارند، بر رفاه و آسایش مردم، حسد می ورزند و بر بدبختی و گرفتاری دیگران می افزایند، اهریمن صفت و آتش افروزند».

نتیجه گیری

با مقایسه تطبیقی معیارهای هنجاری و ناهنجاری شخصیت از دیدگاه مکاتب مختلف روانشناسی، روانپزشکی و علوم رفتاری با مکتب اسلام، بطور آشکار و غیر قابل انکاری می توان برتری معیارهای اسلامی را بر سایر مکاتب، دریافت و آنرا پذیرفت.

جالب توجه است که معیارهای مستخرج از متون اسلامی، علاوه بر جامعیت، توجه به جزئیات، انطباق با دانش نوین تخصصی، به جنبه های فرهنگی و اجتماعی هم توجه ویژه ای داشته، از ادبیاتی استفاده کرده اند که در عین ارائه تعریف جامع و مانع، مفاهیم عینی و انتزاعی فراگیری را در کوتاه ترین عبارات و رساترین بیان، به گونه ای ارائه کرده که مخاطب از هر سطح تحصیلات، معلومات و طبقه، بیشترین بهره را بدست می آورد. به عنوان مثال: اگر در متون تخصصی روانشناسی و علوم رفتاری، یکی از معیارهای اساسی سلامت روان و شخصیت هنجار، برخوردار بودن از سلامت تفکر، قضاوت، استدلال، خلق و رفتار مطرح شده، مخاطبین مختلفی که از نظر میزان دانش، بینش و معرفت در سطوح متفاوتی هستند، می توانند برداشت های گوناگونی داشته باشند ولی در متون اسلامی، ضمن مطرح نمودن سلامت اندیشه و تفکر معقول به عنوان برخی از معیارهای اصلی شخصیت هنجار، گفته شده که باید همزمان دارای کردار منطقی، توانائی به خاطر داشتن پاداش ها و هشدارها، عدم توسل به شیوه های نادرست برای جلب نظر دوستان و آشنایان، انعطاف پذیری در اخلاق و رفتار، خویشتن داری در هنگام خشم، میانه روی در هنگام توانگری، آراستگی در هنگام تهیدستی، دور اندیشی، آینده نگری، قانون مداری، امانت داری و علاقه مندی به خوشبختی

References

1. Kaplan H.& Sadock B. Comprehensive Textbook of Psychiatry. Lippincott, Williams & Wilkins. 9th ed. 2009 Philadelphia, USA. Pp:2633-2640.
2. Mohamadi MR. Iranian Textbook of Psychiatry. Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran. 2010. P:359-368.
3. Kaplan H.& Sadock B. Synopsis of Psychiatry. Lippincott, Williams & Wilkins. 10th ed. 2007 Philadelphia, USA. Pp:13-14 & 538.
4. Leslie S. Seven Theories of Human Nature. (Persin) Translate: Mohsenpour B. Roshd publication. Tehran, Iran. 1990. p110-127.
5. Nye R. Three psychology schools. (Persin) Translate: Jalali A. Padra publication. Tehran, Iran. 2002. P: 17-29.
6. Golberg D. The Maudsley handbook of Practical Psychiatry. 4th ed. (Persin) Translate: Mirsepassi Gh. Farda publication. Tehran, Iran. 2002. P: 29-49.
7. Rosenhan D. Psychopathology. 9th ed. Vol.2 (Persin) Translate: Seyedmohamadi Y. Savalan publication. Tehran, Iran. 2007. P: 78-84.
8. Rosenhan D. Psychopathology. 9th ed. Vol.1 (Persin) Translate: Seyedmohamadi Y. Savalan publication. Tehran, Iran. 2007. P: 6-16 & 21-23.
9. Atkinson R. Hilgards introduction to psychology. 13th ed. (Persin) Translate: Baraheni MN. Roshd publication. Tehran, Iran. 2000. P: 523- 526.
10. Feist J. Theories of Personality. 3rd ed. (Persin) Translate: Seyedmohamadi Y. Ravan publication. Tehran, Iran. 2002. P: 349-504.
11. Gelder M. Oxford Psychiatry. 3rd ed. (Persin) Translate: Arjmand M. Arjmand publication. Tehran, Iran. 2007. P: 66-77.
12. Holy Qoran. Sooreh: Rad & Ale emran.
13. Seyed Razi M. Nahjolbalaghah of Imam Ali (Arabic & Persin) Translate: Zamani M. Nabavi publication. Tehran, Iran. 2011. P: 531-537.
14. Heydari AM. Human Rights of Imam Sajad. (Arabic & Persin) Translate: Naraqi AM. NaRaQi publication. Tehran, Iran. 2008. P: 28-40.
15. Maekiavelli N. Princess. (Persin) Translate: Mahmoud M. unknown publication. Tehran, Iran. 1930. P: 85-121.
16. Thomas H&D. Eternal Adventures in philosophy. (Persin) Translate: Anooshe S. Simorgh publication. Tehran, Iran. 1970. P: 134-144.
17. Ibn jama'ah. Educational Theory. (Arabic). International Company for publication. Bayrout, Lebanon. 1990. P: 69-81.
18. Rhazes M. Al Tebb al rohani. 1st ed. National committee of UNESCO Press. Tehran, Iran. 1962. P: 33-92
19. Tabari A. Ferdos Alhekmah Fi Al Tebb. (Arabic). Dar al kotob al elmyah publication. Bayrout, Lebanon. 2002. P: 105-118.
20. Rhazes M. Al Hawi Alkabir Fi Al Tebb (Arabic). 1st ed. Vol 1, Dakan, India. 1956. P: 61-85
21. Rhazes M. Al Hawi Alkabir Fi Al Tebb. (Persin) Vol.1. Translate: Tabatabaei SM. Alhawi Pharmacy Publication. Tehran, Iran. 1990; p: 304-314.
22. Tabatabaei SM. Abstract of Rhazes' Alhawi. (Persian) Vol.1 Mashad University Press. Iran. 2008; 97-108.
23. Avicenna H. Al Qanoon Fi Al Tebb. (Arabic) Tehran, Iran. 1880; p: 2-13.